

ULUSLARASI BAKALORYA PROGRAMI

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

DUVARDAKİ DELİ(Lİ)K

Araştırma Sorusu: Hakan Bıçakçı'nın "Apartman Boşluğu" adlı yapıtında, odak figür Arif'in yabancılaşma süreci hangi yönleriyle ele alınmıştır?

Ders: Türkçe A, Kategori 1

Sözcük Sayısı: 4000

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	3
I.KENDİNE YABANCILAŞMA SÜRECİ.....	4
I.I. İSTİFA DÖNEMİ.....	4
I.II. YENİ EV.....	7
I.III. SOSYAL VE DUYGUSAL İLİŞKİLER.....	8
II.TOPLUMA YABANCILAŞMA SÜRECİ.....	12
II.I. NESNESEL YABANCILAŞMA.....	12
II.II. GÜVENSİZLİK DUYGUSU.....	15
II.III. TOPLUMUN GÖZÜNDEN YABANCILAŞMA.....	17
SONUÇ.....	18
KAYNAKÇA.....	20

I.GİRİŞ

İnsanın toplum içinde yer edinmesini sağlayan dinamiklerden biri, toplum değerlerine olan uyumları doğrultusunda gelişen aidiyet duygusudur. Mutlu olmak için varoluşunu gerçekleştirme hedefleyen bireylerin zaman zaman toplum değerleri ile çatışarak aidiyet duygusunu kaybetmesi olağandır. Bu bağlamda içinde bulunduğu topluma ait hissedemeyen bireylerin, kendilerini ötekileştirerek kimliklerine ve bir zamanlar ait oldukları topluma yabancılaşması ise kaçınılmazdır. *Yabancılaşma; güçsüzlüğü, anlamsızlığı, kuralsızlığı, sosyal tecridi, kültürel uzaklaşmayı ve kendine yabancılaşmayı ifade eder.*¹ Tarihten günümüze felsefe, sosyoloji, psikoloji ve ekonomi alanlarında anlam kazanan yabancılaşma kavramı, farklı türde birçok yabancılaşmayı tanımlamak için kullanılmaktadır.

Yabancılaşmanın Modern Türk edebiyatına yansımaları ise daha çok yeraltı edebiyatı türünde verilen eserlerde görülmektedir. Modern Türk edebiyatı yazarlarından biri olan Hakan Bıçakçı'nın yeraltı edebiyatı türünde okurlarıyla buluşturduğu eserlerinde ele alınan temel izlek yabancılaşmadır. Yazarın "Apartman Boşluğu" adlı romanında, günümüz insanının kendi özüne ve topluma yabancılaşması ve odak figür Arif'in bireysel ve toplumsal yabancılaşma süreçleri üzerinden işlenmektedir. Bu bağlamda yabancılaşma sürecinin kurgunun sonuna kadar gizem içinde okura yansıtılması, yazar tarafından sıkça kullanılan anlatım biçimleriyle sağlanmaktadır. Bu çalışmada, Apartman Boşluğu adlı kitapta odak figür Arif'in yabancılaşma sürecinin hangi yönleriyle ele alındığı, toplumsal ve bireysel yabancılaşma temelleri üzerinden incelenecektir.

II. KENDİNE YABANCILAŞMA SÜRECİ

¹ F. Geyer, "Sociology of Alienation", *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, ed. Neil J. Smelser, Paul B. Baltes), (Oxford: Elsevier Science Ltd 2004), ss. 388-392.

Modern dünya içerisinde bireyin kendi benliğine yabancılaşmasının, toplumsal, kültürel, dil, din, siyaset kaynaklı veya ahlaki etkenler tarafından tetiklenmektedir. “*Yabancılaşma kavramı hakkında yürütülen tartışmalarda insanın kendi yarattığı güçlerin kölesi haline geldiği ve bu güçlere bireysel çıkar sağlayan bir mekanizmanın basit bir çarkı haline indirildiği dile getirilmektedir.*”² Günümüz toplumunun yakın tarihte gözlemlenen durumu, belirli kalıplar içinde birey özgürlük ve değişimlerin sınırlandırıldığı yönündedir. Böylece bireyin varoluşunu gerçekleştirmesi için toplum normlarının, kurulu düzenin dışına çıkmasını zorunlu hale gelmektedir. “Apartman Boşluğu” adlı yapıtta odak figürün varoluş mücadelesi verirken kendine yabancılaşma süreci bir sanatçının yaratım temelli bohem yaşantısından kaynaklanıyor gibi görünse de modern kent yaşamının bu olgudaki etkisi yadsınamaz. Bu bağlamda kendine yabancılaşma süreci; iş hayatı, yeni ev, sosyal ve duygusal ilişkiler izlekleri üzerinden incelenecektir.

II.1. İSTİFA DÖNEMİ

Kentleşme, bireyleri çok katlı apartmanların küçük dairelerine hapsederek yalnızlaştırmaktadır. Hücresinden çıktığı zamanlarda ise kişi, kendini rutin iş hayatı içine sıkışmış halde bulmaktadır. İstekleri doğrultusunda üretmemenin, zorunlu sosyal ilişkiler kurmanın getirdiği kimlik bunalımının, büyük şehirlerin kalabalığı içerisinde yalnızlaşmanın ve bireysel yabancılaşma sürecinin incelenmesi açısından önemi yadsınamayacağından, öncelikle odak figürün kimlik bunalımı ve iş hayatındaki değişikliğin nasıl yansıtıldığı irdelenmelidir.

Eski bir apartmanda sıkışmış bir yaşam süren Arif, büyük bir şirketin reklamcısı olarak çalışmaktadır. Sevgilisi Ceren ile düzenli bir ilişkiye sahip, arkadaşlık ilişkileri yolunda olan

² OSMANOĞLU, Ömer. “Hegel'den Marcuse'ye Yabancılaşma Olgusu.” *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 3, ser. 2, 2008. 2, dergipark.gov.tr/download/article-file/509808.

sıradan bir kent insanı olarak karşımıza çıkar. Müziğe olan tutkusunu, solisti olduğu grubuyla ara sıra barlarda "başkalarına ait" şarkıları söyleyerek tatmin etmeye çalışır fakat bu içindeki "boşluk" u doldurmaya, iç dünyasını tatmin etmeye yetersizdir. *"Biz de büyüdüük fakat hâlâ bizim olmayan bir repertuarın ağlarında, emanet notaların arasındayız."* (Bıçakçı, 29) Yapıtta odak figürün varoluşunu gerçekleştirememesi, yalnızlık ve yabancılığının temel etmenlerindedir. Yaşadığı hayattan keyif almak için kendi müziğini icra etmesi gerektiğini fark eden Arif, yaşama sebebi olan müziği hayatının merkezine almak adına işini bırakır çünkü müziği üzerinde çalışabilecek kadar kendine zaman ayırabileceği bir yaşam tarzına sahip değildir. İstifasıyla beraber hayatındaki monotonluk son bulur. *"Yeni bir güne başlamıyor, aynı günün yeni bir versiyonunun içine atıyordum kendimi."* (Bıçakçı, 13) Kurumsal yaşamın içinde işkence gibi geçen yılların sonunda kendi benliğiyle baş başa kalabilmeyi tuhaf karşılamış olsa da; monotonluğun yokluğuyla gelen değişim, varoluşunu gerçekleştirmek için ihtiyacı olan yeni değişimleri çağırmaktadır. *"Tanzimat Dönemi"* olarak adlandırdığı hayatının bu yeni döneminde sadece kendi mutluluğu, başarıları için atmak istediği adımların önünü açmıştır. Gelir getireceğinin garantisi olmayan bir müzik prodüksiyonu girişimi için işi bırakmak; iç huzurunu, kapitalist sistemin içinde kaybettiği benliğini bulma arayışıdır. *"Artık var oluşumun tek dayanağı buydu. Bir albüm..."* (Bıçakçı, 29) Sistemin olması gereken olarak kabul ettiği hayat rutininden sıyrılıp kendi emellerine ulaşmak için işsizliği göze alan Arif'in varoluşunu gerçekleştirmek adına yapacağı değişiklikleri tarttığı karar verme süreci; iç monolog, bilinç akışı teknikleri ile okuyucuya sunulmuştur. Böylece odak figürün iç dünyası, karar verme

mekanizmasının nasıl işlediği, hayatındaki olguların önem derecesi bütün çıplaklığıyla okuyuca yansıtılmaktadır.

Yazar, içinde bulunduğu hayattan ve sosyal rolünden tatmin olmayan bireyin kimlik bunalımını; kendi benliğinden kopma, olduğu kişiye yabancılaşma ve kendini benimseyememe durumlarının sebebi olarak nitelendirmektedir. Yabancılaşmış insan, toplum değerlerince sıkıştırılmış, yeraltına itilmiş bir ruhtur. Bu ötekileştirmeyle birlikte, kendini tanıyamaz hale gelmiştir. Bu durum yapıtta, Arif'in işten ayrılmasından sonra kendi sesine yabancılaşması şeklinde örneklendirilebilir. *"Sesim bir tuhaf çıkmıştı. Başka birinin sesi gibi...Son zamanlarda, ne zaman ağzımı açsam bu uğursuz duyguya kapılıyordum..."* (Bıçakçı, 20) Kendi sesinin, öğrenecek kadar yabancı çıkmasının belirtilmesi, okura Arif'in kendine yabancılaşma sürecinin başladığı sinyallerini vermektedir. Aynı zamanda yazar, kitabın sonunda da aynı cümleye yer vererek kurguyu bütünlemiş, şarkıların Arif'e ait olup olmadığı konusundaki gizemine açıklık getirmiştir. Öyle yabancılaşmıştır ki şarkıları yazıp deliğe koyanın kendisi olduğunun farkında değildir. *"Yabancılaşmış birey kendini, dünyasının merkezi, eylemlerinin yaratıcısı olarak görmez, tersine eylemleri ve bu eylemlerin sonuçları, onun boyun eğdiği hatta taptığı efendileri olmuştur."*³ Odak figür, mutluluk ve başarının getireceklerine tapmaktadır; sanatını icraa etmek için toplumun normal kabul ettiği yaşam biçiminin dışına çıkarak bilinmezliklerle dolu yeni bir dönemin içine sürüklenmiştir. Bu durumun sıra dışılığı ona hareketleri başka bir güç tarafından kontrol ediliyormuş hissini vermektedir. Arif'in iç huzursuzluğu, duyduğu sesi betimlemek için seçilen kelimelerle yansıtıldığı görülmektedir. *"Çıkan ses sivri, huzursuz, yorucu,sinsi ve en kötüsü yabancıydı. Tiksintiyle öksürerek boğazımı temizledim."*(Bıçakçı, 20) Bu huzursuzluk hissi, kurgunun asıl başlama noktası olan

³ Erich Fromm, *Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum*, çev. Necla Arat, (İstanbul: Say Kitap, 1981), s. 74.

Arif'in telefon çağrısı almasıyla artarak kurgunun tamamına hakim olmaktadır.

II.II YENİ EV

Mekân, yaşam tarzının somut bir yansımasıdır. Bireyler iç dünyalarını içinde buldukları mekâna yansıtırlar, özellikle de söz konusu mekân evleriye bu yansımadan bireyin iç dünyası daha rahat şekilde incelenebilmektedir. Aynı zamanda yaşam tarzları içinde buldukları mekânlardan ve mekân değişikliklerinden de etkilenmektedir. Bu nedenle Arif'in değişen yaşam tarzının anlaşılması açısından, mekan tasvirlerine yapıtta sıkça yer verilmektedir. Yapıtta mekân seçiminin apartman dairesi oluşu, yatak odasının duvarında “delik” olan başka bir apartmana taşınma ve yeni evin Arif'in yabancılaşması süresince giderek dağılması; büyük şehirdeki sıkışmışlığının, yalnızlığının yansıtılması ve yabancılaşmasının iç yüzünün okura aktarılması açısından önem taşımaktadır. Odak figür Arif, 2000'lerde İstanbul'da bir apartman dairesinde yaşamaktadır. Müzik uğruna ayrıldığı işten aldığı tazminatla stüdyo olarak kullanabileceği yeni bir eve taşındığı evde yatak odasının duvarında “apartman boşluğu”na bakan bir “delik” vardır. Apartman boşluğuna bakan “delik”, yabancılaşma açısından önemli bir semboldür. Delikten görülen boşluk, Arif'in o dönemde yaşadığı içindeki boşluğu dolduramama hissini somutlaştırılmış hâli olarak düşünülebilir. *“Bir an için deliği sadece kendimin gördüğünü düşündüm. Ürpererek bakmaya devam ettim.” (Bıçakçı, 42)* Arif ona ne kadar huzursuzluk verse de deliği kapattırmak istemez. Taşındıktan sonra, “Fare kaseti; B yüzü” diyen, kimden geldiğini bilmediği bir telefon çağrısı alır. Kurgunun gizemi bu çağrıyla başlar. Gece duyduğu fare sesini takip ederek duvardaki deliğe ulaştığında, bir yüzünde fare sesi diğer yüzündeysen başkasına ait olduğunu düşündüğü , şarkı kaydedilmiş kaseti bulur. *“Arkasını çevirip teybe yerleştirdim. Benim sesimi andıran ama benim olmayan bir ses...”*

(*Bıçakçı*, 122) Kariyerinde onu atağa geçirecek olan bu müzik kasetinin, Arif'in içindeki boşluğu temsil eden deliğin içinde olması, boşluğun müzikteki başarısıyla dolacağını sembolize etmektedir. Aynı zamanda kasedin diğer yüzünde “fare” sesinin kayıtlı olması ise bir yandan başarıya giderken; diğer yandan da insan içine çıkmayan, korkak, karanlıkta, yer altında saklanan bu canlının yaşantısına benzer bir konumun içine çekileceğinin habercisidir. Kasetin ortaya çıkışının tüm tedirgin ediciliğine rağmen Arif, gerçekleştirmek istediği eyleme hissettiği yakınlığın ve elde edeceği başarı ve mutluluğun getireceklerinin verdiği heyecana kapılmıştır.

Fiziksel çevresi tamamen müzik etrafında şekillenerek değişen Arif, yeni evin duvarındaki delikte yıllardır beklediği başarıya açılan anahtarı bulmuştur. Bu kaset ona yeni evin bir “hediye”sidir. Ona ait değildir fakat onu başarıya götüreceğini düşündüğünden içgüdüsel olarak kaseti sahiplenir. Evi benimsemesinde ve eve alışmasında bu durumun etkisi yadsınamaz. Bununla birlikte yaptığı mekan değişikliği, onun için dış dünyadan uzaklaşarak hedefe en iyi şekilde odaklanabileceği, aynı zamanda faydacılığına hizmet eden bir boyut kazanmıştır. “Ev sayesinde” elde ettiği parçalarla takdir edilmenin hazzını tattıkça daha fazlasına erişmek için giderek kendini eve kapatmaya başlamıştır çünkü en başta ona bunu veren bu evdir. Hedefe kilitlenip sosyal ilişkilerini reddetmeye ve dış dünyadan kopmaya başlayan Arif için yeni ev, yalnızlaşarak kendi için çalışmalarına odaklanacağı, delikten kaynaklı yaşadığı ve yaşayacağı olağanüstü durumlarla kendine yabancılaşacağı ve yabancılaştıkça burada saklanmaya itileceği bir sığınak görevi görmektedir. Kendine yabancılaştıkça yeni ev, “fare deliği”nden farksız konuma gelmektedir. Sürekli saklanan bu canlı gibi bir hayat sürmeye başlayan Arif, sosyal ilişkilerini en aza indirerek asosyalleşmektedir.

II.III. SOSYAL VE DUYGUSAL İLİŞKİLERDE YABANCILAŞMA

Kentleşmenin insanda yarattığı bir diğer etkiyse kalabalık içerisinde yalnız olma durumudur. Sosyal ilişkiler giderek bireylerin kendi çıkarları üzerinde temellendikçe yalnızlaşmak kaçınılmazdır. Yalnızlaşmaya başladığıdaysa yine bir toplum içerisinde yalnız olan insanın

doğası gereği bir gruba, topluluğa, sosyal çevreye ait hissetme ihtiyacı duymaktadır. Bu nedenle insanın kendini toplumdaki tamamen soyutlaması toplumda sık görülmeyen bir durumdur. Bu bağlamda bireyin, kendine yabancılaşmaya başladığında sosyal çevresini etkilememesi veya sosyal ilişkilerinden etkilenmemesi mümkün değildir. “*Modern insanın kendini soyutlama, uzak tutma durumu aynı zamanda dünyadan bezme, kayıtsızlık biçimi halini almasıyla sonuçlanır. Bu yabancılaşma durumu, tüm insan ilişkilerini ve insan-çevre ilişkilerini etkiler durumdadır*”.⁴

Odak figür için de arkadaşlık ilişkileri ve sosyal çevresi başlarda fazlasıyla canlı yansıtılmasa da her sosyal birey gibi hayatında önemli yer tutmaktadır. Yazar, Arif’in mevcut sosyal çevresini; sevgilisi Ceren ile düzenli bir ilişkiye sahip olması, müzik alanında uzman arkadaşı Ender’le görüşmesi, bir müzik grubunun solisti olarak barlarda çalmasına değinerek sosyal ilişkiler kurmak ve çevre edinmek bakımından sıkıntı çekmediğini göstermektedir. Normal olarak değerlendirilebilecek arkadaşlık ilişkilerinde sahip olduğu konumun değişme noktasıysa kendine yabancılaşmasının başlamasıyla eş zamanlıdır.

Uzun süreli bir ilişkiye sahip olan Arif, Ceren ile ilişkisinden yeni eve geçmesi ile birlikte rahatsızlık duymaya başlar. İkili ilişkileri hakkında aslında ne düşündüğüne iç monolog tekniği ile yer verilmiştir. Ceren ile ayrılmak, onun için hedefine giden yolda bir engel kaldırmaktan daha fazlası değildir. Arif’in ilişkilerine, kalıplaşmış değerlere giderek uzaklaşması onları zıt insanlara dönüştürür. İlişkilerini çıkmaza sürüklenir. Arif, Ceren’in aksine toplum değerlerine yabancılaştığından ilişkinin gidişatına kayıtsız kalmayı tercih eden bir karakter olarak okurun karşısına çıkmaktadır. Bu bağlamda farklı ve zıt insanlar haline gelen Ceren ile Arif’in ayrılığı

⁴ ÖZER, Gizem. “Modern Kentte Yabancılaşma: 19. Yüzyıl Paris’i Ve 21. Yüzyıl İstanbul’undan Deneysel Kesitler.” *Yüksek Lisans Tezi*, June 2016, polen.itu.edu.tr/bitstream/11527/15958/1/10115921.pdf.

kaçınılmazdır. *“Arif’i gevşetenle Ceren’i geren aynı müzikti.”* (Bıçakçı, 68) Arif, onu hedefinden saptıracak her türlü etkenden kurtulma çabası içinde olması nedeniyle ayrılığın yakın olduğunu hissetmesine rağmen, Ceren’in adım atmasını beklemiş, akışına bırakmış, olanları dışarıdan izlemiştir. Bu davranışlar sayesinde yazar, Arif’in edilgen tavrını pekiştirmiştir. Ayrılık sonrasında da nadiren aklına gelmiştir çünkü kasetin eline geçmesiyle beraber izlediği yolda pişman olacağı bir pürüz kalmamıştır.

Geniş müzik arşivine sahip olan, Arif’in farklı türlerde yayınlanmış her şarkıya kulak aşinalığı olduğunu düşündüğü, bu alanda entelektüelliğine güvendiği Ender ile çok sık görüşmeler de geçmişten gelen iyi bir dostlukları vardır. Arif, kaset eline geçtiğinde sahibi olup olmadığını anlamak için hem büyük bir heyecan hem de büyük bir kaygı ile Ender’e danışarak içini rahatlatmak istemiştir. *“Sonra şarkının sahipsiz olması ihtimali küçük bir ışık topuna dönüşerek bu boğucu karanlığın içine düştü ve her yeri geniş bir aydınlığa boyadı.”* (Bıçakçı, 124) Kaseti dinlettikten sonra Ender’in şarkıyı hiç duymadığına emin olduğunu fakat çok beğendiğini söyleyerek sahipsiz kılması ile birlikte şarkı Arif’in olur. O andan itibaren Arif dinlediği şarkıyı sahiplenmeye ve kendi şarkısı olduğuna inanmaya başlar. Şarkı zaten kendisindedir fakat kendine o denli yabancılaşmıştır ki, kasette gitar sesi üzerine mırıldanan sesin kendi sesi olduğunu anlayamamıştır. *“Sonra da bir ses, Arif’in sesi...Şarkı söylemekten çok mırıldanarak melodiyi tarif ediyordu.”*(Bıçakçı,129) Bu noktada yazar, Ender’in iç monologlarına yer vererek Arif’in durumunu başkasının gözünden değerlendirmiştir. Ender’in Arif olarak duyduğu sesi, Arif bir başkasının gibi duymaktadır, öyle ki Ender’e şarkıyı dinletirken yorumunu duyana kadar şarkının “ona ait olmadığını” anlayacak diye korkudan ter dökmektedir.

Kendine tamamen yabancılaşmanın somut olarak gözlemlenebildiği bu durumda yabancılaşmanın, tehlikeli bir boyut kazandığı gözlemlenebilir çünkü odak figür, artık kendini eylemlerinin yaratıcısı olarak görmemektedir. Eylemin sonucunda elde edeceği başarı ve

gerçekleştireceği varoluş içinse her şeyi yapmaya hazır haldedir, öyle ki bir süre sonra kendini adadığı yolda kaybedecektir. “İşi bırakmamın, Ceren’den ayrılmamın, bir sürü arkadaşımın görüşmeyi kesmiş olmamın, ailem dahil kimseyi arayıp sormamamın, bar programını bırakma kararımın yarattığı suçluluk duygusu yerini haklı bir gurura bırakmıştı.”(Bıçakçı, 133)

Varoluşunu gerçekleştiremekte sıkıntı çeken veya bu yolda başka güçler tarafından kontrol edilen, sınırlanan bireyler benliklerine giderek yabancılaşmaktadırlar. “Yabancılaşmış insan, kendisini dünyanın merkezi ve illerinin yaratıcısı olarak görmemektedir.”⁵ Bu bağlamda yabancılaşma ile birlikte, eylemler ve sonuçları insanı kontrol etmeye başlamakta ve bireylerin kimliksizleşmesi kaçınılmaz bir hâl almaktadır. Bu durum, Fromm’a göre ürettiklerinin kölesi olma yolunda benliğini kaybetme durumu olarak da nitelendirilmektedir.

Sosyal ilişkilerden giderek daha da uzaklaşan Arif, bu durumun bir ödülle sonuçlandığı algısına kapılmış, bu doğrultuda ödülün büyüüne kapılarak kendini sosyal ilişkilerden ve kendi kimliğinden de giderek soyutlamıştır. Tek odak noktası ortaya çıkacak diğer şarkılardır. Bu yolda kimseyi istemez, yalnız olmak onu ödüle daha da yakınlaştıracaktır. “Beyoğlu’nun kalabalığına karışmak istemiyordu. Ender’e gitmek, Ceren’le buluşmak istemiyordu.”(Bıçakçı, 204)Bu yolda kendi gibi hissetmeyip iç huzurunu kaybedecek de olsa elinde olan her şeyi bu uğurda feda etmeyi göz önüne aldığı gözlemlenmektedir. Bu durum onu giderek tüketmeye başlar. Sosyal bir bireyin yavaş yavaş tek bir emele odaklanıp sosyal ilişkilerini en aza indirmesi onu kendinden yabancılaşmanın yanı sıra toplumdaki da soyutlayarak kendi huzursuzluğunun yansıması olan uzamlara hapsederek içinden çıkılmaz bir yabancılaşmaya sürüklenmesi kaçınılmaz sonudur.

⁵ Erich Fromm, *Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum*, çev. Necla Arat, (İstanbul: Say Kitap, 1981), s. 74.

III.TOPLUMA YABANCILAŞMA SÜRECİ

Bireyin yabancılaşmasını tetikleyen bir diğer etkense toplumsal düzen ile arasındaki uyumsuzluktur. *“Modernitenin ve kapitalizmin ortaya çıkardığı en önemli durumlardan biri de bireyin içinde bulunduğu toplumdaki farklı bir varlık olarak öne çıkmasıdır.”*⁶ Bulunduğu toplumun kurallarına, normlarına, ortak değer yargılarına ters düşen birey, kendi iç dünyasına dönme eğilimi göstermektedir. Bu bağlamda bireyin toplum tarafından ötekileştirilmesi kaçınılmazdır. Toplumsal yabancılaşma için toplumun bireyi dışlamış olması gerekmez, odak figür Arif gibi, birey önce kendine yabancılaşmış, sonra da bulunduğu topluma yabancılaşmış olabilir. Bu kimlik bunalımı, toplumdan soyutlanmasını tetikleyecek durumların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

III.I. NESNESEL YABANCILAŞMA

Yabancılaşan bireyin yaşam algısı farklılaşmış olduğundan, nesnelere algılama ve yorumlama şeklinin de toplumun diğer üyelerinden farklı olması beklenmektedir. Odak figür Arif yabancılaştıkça çevresindeki bazı nesnelere ve birtakım detayları algısı daha net seçmeye ve daha farklı yorumlamaya başlayacaktır. Algısındaki farklılıklar, yazarın nesne betimlemelerine yansımaktadır. Bu yolla olgulara getirdiği farklı yorumların, toplumda ötekileştirilmesinde etkin rol oynadığı okuyucuya aktarılmaktadır.

⁶ İnsanın Çevreye, Topluma Ve Kendine Yabancılaşması Sorununu ‘Radikal Şeffaflık’ Ve ‘Sosyal Değer’ Kavramları İle Yeniden Düşünmek.” *İ.İ.B. Dergisi - İktisat Fakültesi - Marmara Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F Üniversitesi* , 2010, ikf.marmara.edu.tr/yayinlar/iib-dergisi/.

Yapıtta nesne seçimleri ve odak figüre yaptığı çağrışımlar, iç dünyasının çözümlenmesinde büyük rol oynamaktadır çünkü nesnelere ona, topluma ifade ettiği farklı şeyler ifade etmekte, onu başka yerlere götürmektedir. Yolda yürürken çamur gibi, gördüğü ve normalde bir anlam yüklemeyeceği nesnelere de ona çağrışım yapması bu duruma bir örnektir. “*Yine de çamuru kalabalığa tercih ederim her zaman. Çamurun gözleri yok, öküz gibi suratına bakmaz. Omzu yok, seninkine çarpmaz. Ayağı yok, seninkine basmaz. Varlığı yok, sinirini bozmaz.*” (Bıçakçı, 27) Toplumdan kaçmaya çalışması ve toplumla yüzleştiği kalabalık ortamlarda yaşadığı huzursuzluk hissi, çamuru kalabalığa tercih etmesi üzerinden okura yansıtılmıştır. Öte yandan yazarın bazıları laytmotif haline gelen bazılarıysa kısa süreli yer almasına rağmen okurda yabancılaşmaya dair net çağrışımlar yapan nesne seçimi de kavramının işlenmesi açısından oldukça büyük önem taşımaktadır.

Bunlardan ilki, “boşluk” ve “delik” laytmotiftir. Bu iki kavramın anlamlandırılma aşamalarında beraber düşünülmeleri elzemdir. “*Yabancılaşan insan pasif, boş, korkak ve izole edilmiş bir şekilde yaşam sürmektedir.*”⁷ Odak figür’ün taşındığı yeni evin duvarında yer alan “delik” apartman “boşluğuna” açılmaktadır. Daha sonra apartmanın adının da “Boşluk” olduğu okuyucuya yansıtılır. “*Boşluk Apartmanı. Dördüncü kat. Zilde Arif yazıyor.*” (Bıçakçı, 234) Kurgunun sonunda Arif ortaya çıkardığı şarkıların yer alacağı albümün isminin “Apartman Boşluğu” olmasına karar verir. “*Sonuçta hepimiz kentte, apartmanlarda yaşıyoruz. Ve genellikle çağın getirdiği bir boşluk duygusuyla mücadele halindeyiz. Postmodern hayatın birey üzerinde yarattığı boşluk duygusu... Apartman Boşluğu bu ruh halini anlatıyor.*” (Bıçakçı, 224) Odak figürün yazdığı şarkılardan oluşan albümüne, yani ürünleri bütününe neden bu adı

⁷ Erich Fromm, *Çağdaş Toplumların Geleceği*, çev. Gülnur Kaya, Kaan H. Ökten, (İstanbul: Arıtan yay. 1996), s. 82 vd.

vermek istediğini açıklaması ile laytmotifin taşıdığı anlam çözümlenmektedir.

Yeni evinde tuhaf olup tuhaf kalmasına izin verdiği tek şey delik değildir, yatak odasının tavanındaki aynaya da dokunmaz. Ayna kendine olan yabancılaşmasının hissettirilmesinde önemli olduğu gibi, kendine yabancı hissetmesine rağmen toplumdan uzaklaştıkça başka kimseyi görmeye tahammülü olmadığı, kendi ile baş başa kalmak istediğinin de göstergesidir. *“Gözlerimi açtığımda tavanda kafam büyüklüğünde bir delik olduğunu gördüm. Bakışlarımı yavaşça duvara çevirdim. Kocaman bir ayna asılıydı. Ancak tavandaki deliğin içinde kendi suratım, aynadaysa deliğin arkasındaki karanlık vardı”*(*Bıçakçı*, 109). Burada nesne betimlemeleri fiziksel betimlemeler gibi görünse de, odak figürün iç dünyası da beraberinde betimlenmiştir. Delik ve aynanın yer değiştirerek iç içe geçmiş olmasıysa, kişinin kendi görüntüsünü yansıtan nesnenin karanlık deliği yansıtmaya anlamına geldiği düşünüldüğünde; boşluk hissini içselleştirilmesi olarak çözümlenebilir.

Yer altının temsilcisi olan “fare”, şarkı kayıtlı kasedi bulmada yol gösterici rol oynamıştır. “Fare” yer altında, deliklerde, kuytu köşede saklanarak yaşayan bir hayvandır. Bu bağlamda fare, şarkılara ulaşma yolunda odak figürün bir fare gibi tek savunmasının saklanmak olacağı bir hayat tarzını seçeceğinin, farenin insanlardan kaçtığı gibi fare deliğine dönüşecek olan evinde toplumdan kaçıp saklanarak geçireceği bir döneme sürükleneceğinin habercisidir.

Aynı zamanda kurgu boyunca tekrarlanan 4 rakamının kurgunun sonlarına doğru peş peşe kurulan cümlelerde yer almaktadır. *“4 kişiydik. 4.şarkıyı bekliyorduk. Delik 4. Kattaydı...Dört dörtlük, 4!”* (*Bıçakçı*, 230) Bu durumda yazar, 4 sayısına yüklediği anlamın okuyucuda derin bir etki bırakması için bu sayıyı laytmotif haline getirmiştir. Odak figürün iç dünyasının tam olarak kavranması okuyucu için mümkün olmasa da, bilinç akışı tekniği ile kurgunun sonunda olayların başından sonuna kadar kurduğu içinde 4 geçen bütün cümleleri art arda sayıklaması, yabancılaşma kavramının pekişmesi için bir araç niteliği taşır çünkü yabancılaşan birey soyut

veya somut kavramlara toplumun yüklediğinden farklı anlamlar yükleyen kişi olarak nitelendirilmiştir. Yabancılaşmayla sayıların farklı anlamlar kazanmasının yanında anlatıcının derin ses ve koku tasvirlerinden anlaşılacağı üzere bu duyumlara da daha hassas hale gelmiştir. Bunun sebebi yaşam algısının da giderek toplumdan farklılaşmış olmasıdır. Bu durum onu ötekileşmeye itecek olan birincil uyumsuzluktur.

III.II. GÜVENSİZLİK DUYGUSU

Topluma yabancılaşan birey, dış dünya ile bağlantısını kopararak insan ilişkilerinden kaçmaya başlamaktadır. İlişki kurmadığı çevreden kendine ne tür bir zarar geleceğini kestiremeyeceğinden, kişi kendini güvende hissedemez. Tanımadığı insanların olası davranışlarının tahmin edilemezliği onu rahatsız eder. Bu durumdan doğan kendini savunma ihtiyacı onu yapıtın başlarında gözlemediğimiz umursamaz karakterden, obsesif derecede güvenlik önlemlerini alan biri olmaya itmektedir. Yazarın neredeyse her bölümün sonunda yaşanan olayın huzursuz ediciliğini, yabancılaşma evrelerinin gelişmesini, kapıya bir kilit daha alınıp alınmaması üzerinden derecelendirildiği gözlemlenmektedir.

Yapıtta Arif'in neredeyse herkesle samimi olduğu eski evde yaşarken aldığı güvenlik önlemlerinin, yeni eve geçtiği zaman ve sonrasındaki yabancılaşma sürecinde giderek artan sert tedbirlere dönüşmektedir. Bu bağlamda güvenlik korkusu kişinin kendini toplumdan soyutlaması ile artacak bir duygu olduğundan, odak figürün topluma yabancılaşma süreci incelenirken göz önünde bulundurulmalıdır.

Toplumdan kendini soyutlamadan önce eski evinde, sosyal ilişkilerini sağlıklı bir şekilde yürüten, yaşadığı çevreyle aktif ilişki içerisinde olan Arif figürünün evinde kendini güvende hissettiği gözlemlenmektedir. Kurgunun başlarındaki bu durum gece uyumadan önce kapıyı kilitlemeden rahatça uyuyabilmesi üzerinden okuyucuya hissettirilmiştir. *“Kilitlemediğinde bir omuz darbesiyle rahatlıkla açılacak kadar uyduruktu kapı...Kalkıp kapıyı kilitlemeye*

üşendi.” (Bıçakçı, 49) Bu umursamazlığın sebebi, çevredeki insanları tanımanın verdiği güvendir. Yakın ilişki içerisinde olduğu insanlardan zarar gelmesi kişinin beklentileri arasında olmayan bir durumdur, olsa bile zararın boyutu tahmin edebileceği sınırlar içerisinde.

Eve taşındıktan sonra parkta bir kadın telefonunu rica ederek birini arayıp “*Numarası bu*” dedikten ertesi gün Arif kendini taşınırken taktırmayı reddettiği kilit sistemlerine bakmak üzere Kaya Güvenlik Ürünleri adlı dükkanda bulur. “*Yok sağ olun, çelik kapı yeterli.*” (Bıçakçı, 116)

Yaşadığı bu durumla beraber artarak devam eden anlamlandıramadığı gerçek üstü durumların rutin hale gelmesi, onu sürekli huzursuz ve güvensiz hissettiği bir ruh haline sürüklemektedir.

Bu ruh haline itilmesini tetikleyecek herhangi bir durumda Arif’in evine girmeyi aldığı önlemlerle biraz daha zorlaştırmaktadı. Komşu evdeki tabloların her gün değişiyor olduğunu fark etmesinin verdiği huzursuzlukla çelik kapı taktırmaya koşması bu durumu destekler niteliktedir. “*Kısa bir tereddüitten sonra dönüşte uğrayıp çelik kapıyı taktırmaya karar verdim.*” (Bıçakçı, 113) Çelik kapıyı kendini korumak için yeterli gören Arif, odasının

duvarındaki delikte kimden geldiğini bilmediği telefonda ona söylenen fare kasetini bulunca huzursuzluğu artmaya başlar ve çelik kapı yeterli gelmez, demir kapı da taktırır. O anda demir kapının artık yeterli olacağını düşünse de kimden geldiği belirsiz telefonları almaya devam ettikçe, telefon numarasına kayıtlı bütün bilgilerini gizletmenin yanında, güvenlik önlemleri almaya da devam etmektedir. “*Anahtarlıkta dört anahtar vardı: Sokak kapısının, daire kapısının, demir kapının, asma kilidin...*” (Bıçakçı, 149) Bu durum, yabancılaştığı dış dünya

ve toplumsal sosyal ilişkilerle kendi dünyasını temsil eden ev arasına güvenlik önlemlerinden (demir kapı, çelik kapı, kameralar...) bir duvar örerek kendini güvende hissettirmeye çalıştığı şeklinde açıklanabilir. dünyadan giderek daha da soyutlanan birey, dışarı çıktığında neyle karşılaşacağını bilinmezliğinden korkar hale gelmekte, evine gireceği zaman bir sürü engelin aşılması gerektiğini hatırlamak ona huzur vermektedir. “*Demir kapıyı, çelik kapıyı, asma kilidi üstüme kilitledim.*” (Bıçakçı, 200) Kilit kilitlemeyi anlatırken kullandığı “üstüme” sözcüğünden

kendini somut olarak da soyutladığı ve bu şekilde daha güvende hissettiği anlaşılmaktadır. Böylece yabancılaşmasının verdiği huzursuzluk onu toplumdan daha da uzaklaştırarak, başta kapıyı bile kilitlemeye üşenen Arif'i asma kilidi takmak için yattığı yerden kaldırarak kadar güçlü duruma getirmiştir.

III.III TOPLUMUN GÖZÜNDEN YABANCILAŞMA

Kendine yabancılaşma durumunun sonuçlarından biriye bireyin fiziksel görünümünün, hal ve hareketlerinin farklılaşması olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni hayat düzeni, yaşam algısının dışavurumu; eskisi gibi görünmesinin önünde bir engeldir. Bu durum kişinin kendisi tarafından fark edilmesi güç bir durumdur çünkü birey zaten kendisine yabancıdır fakat sosyal çevresi durumundan aradaki fark göze çarpmak kadar büyük bir fiziksel yansımayla sonuçlanmaktadır. Yapıtta kendine yabancılaşarak sosyal ilişkileri kestikten bir süre sonra arkadaşları ile tekrar karşılaştığında Arif figürünün dış görünüşüyle ilgili 3. anlatıcının gözünden tasvirler yer verilmesinin sebebi, yabancılaşmanın fiziksel boyutunun okura yansıtılmasıdır. Şarkıyı grup arkadaşları ile topluma sunduğu ilk seferde Arif'in kendine yabancı hissetmesinin dışa yansıdığı gözlemlenmektedir. *“Etrafa bakışı ve hareketleri garipti. Şarkı söyleyişi bile...Son şarkının sonuna kadar tuhaflık üzerindeydi Arif'in.” (Bıçakçı, 139)* Kendisi şarkı söylüyormuş gibi hissetmeyen Arif, 'başkasının şarkısının başkasının sesiyle' söylüyor olmaktan duyduğu tedirginliği saklamakta başarısız olmuştur. Bu tedirginlik toplumdan uzaklaşmaya başladığından beri üstünden atamadığı, hal ve hareketlerine yerleşmiş olan türden bir tedirginliktir. Arkadaşı Ender'i evinde ağırladığıdaysa yazar, Ender'in ağzından Arif'in fiziksel değişimini ve 'fare deliğinde saklanan bir fare' olma durumunu oldukça huzursuz bir tonda okuyucuya aktarmaktadır. *“Karanlığın ortasındaki demir parmaklıkların ardında aydınlanan hastalıklı bir yüz...Bu Arif miydi?” (Bıçakçı, 234)* Odak figürün tanınmaz hale gelişinin fiziksel görünüşüne yansması arkadaşlarının ağzından korku, durumun ciddiyetini

reddetme isteği sezilecek biçimde betimlenmiştir. Öte yandan saklandığı sığınağı da onunla birlikte evrimleşerek iç dünyasının bir yansıması haline gelmiştir. “Etraf kaos halindeydi...Arif’in diğer şarkısının sözleriyle evdeki ayrıntılar arasında paralellikler keşfettim...Burada güzel olan, iyi durumda olan tek şey bu üç şarkıydı.”(Bıçakçı, 238) Bu bağlamda evin de onunla beraber emellerine en iyi şekilde aracılık edecek yönde değişiminin bir parçası hâline geldiği gözlemlenmektedir. Kimlik bunalımına, varoluş mücadelesine, odak figürün içindeki boşluğu doldurma savaşına ev sahipliği yapmış olan bu yer bütün bunların yansımalarının bütününü olma niteliği taşımaktadır. Bütün nesnelere odak figürün emellerine alet olacak şekilde konumlanmış, yabancılaşma süreçlerinin izlerini taşır halde Arif tarafından belirlenen yerlerinde durmaktadır. Bu yüzdendir ki normal bir hayat süren arkadaşının kaldırabileceği bir görüntü olmamasının yanında, içeride bulunmak bile normal bir birey için Arif’in varoluşunu gerçekleştirilememeye korkusu kadar dayanılmaz hale gelmiştir.

IV.SONUÇ

Hakan Bıçakçı’nın “Apartman Boşluğu” adlı romanında yabancılaşma olgusu, bireysel ve toplumsal yabancılaşma temel alınarak işlenmiştir. Bireyin varoluş mücadelesini her açıdan ele alan yazar; kurgunun başında ön planda tuttuğu bireysel yabancılaşmayı, Arif’in “İstifa Dönemi”, taşındığı “Yeni Ev”, “Sosyal ve Duygusal İlişkileri” üzerinden aktarmıştır. Varoluşunu gerçekleştirilememiş olan odak figür, olmak istediği kişiyle sahip olduğu hayat arasındaki uçurumu fark ettiğinde kimliğine yabancılaşmaya başlamıştır. Yabancılaşma süresince kendini, varoluş mücadelesine hizmet eden ürünlerin yaratıcısı olarak görmemekte, yarattıkları tarafından kontrol edilmeye başlamaktadır. Bu durum onu tek bir amaç odaklı yaşamaya iterek evine hapsedilmesine sebebiyet vermiş, kendini içinde bulunduğu toplumdan da soyutlamıştır.

Arif'in kendine yabancılaştıktan sonra toplumdan uzaklaşması ise "Bağlamsal ve Nesnel Yabancılaşma", "Güvensizlik Duygusu", "Toplumun Gözünden Yabancılaşma" üzerinden irdelenmiştir. Yaşam algısı toplumdan farklı gelişen Arif, bağlamları ve nesnelere farklı yorumlamaktadır. Yazar karakterin yorumlarındaki farklılıklara ve ona çağrıştırdıklarına yer vererek okuyucunun süreci takip etmesini kolaylaştırmıştır.

Bulunduğu topluma ait hissetmeyen odak figür, çevresini tanıyamaz hale gelmiş, toplumdan uzaklaşmasına sebep olan her olay üzerine güvensizlik ve huzursuzluk duyguları daha da artmıştır. En sonunda evini yüksek güvenli hale getiren Arif iç huzura yaklaşmışken; kendinin, evinin dış görüntüsündeki anormalleşme ve bu anormalliğin birbirine benzerliği çevresindeki karakterlerin gözünden yansıtılmıştır. Aktarılan görüşler toplumun gözünden yabancılaşmasının bir yansıması olarak nitelendirilebilir.

Bu bölümlenme okuyucunun olay örgüsünü kronolojik biçimde temellendirerek daha iyi kavramasının yanında Arif'in kişiliğindeki bölünmeyle de örtüşmektedir çünkü bu yapıtta yansıtılan odak figürün yabancılaşması; romanın kırılma noktasında onu, yaptığı besteyi kendisinden kendisine ileticeği duruma getirecek kadar yoğundur. Hakan Bıçakçı, yabancılaşma barometresini bu denli yükselterek modern insanın büyük kalabalıklarda kendiyi bile sağlıklı iletişim kuramayabileceği düşüncesini tüm çıplaklığıyla ortaya koymuştur.

V.KAYNAKÇA

Bıçakcı, Hakan. *Apartman Boşluğu*. 3.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

Erich Fromm, *Çağdaş Toplumların Geleceği*, çev. Gülnur Kaya, Kaan H. Ökten, (İstanbul: Arıtan yay. 1996), s. 82 vd.

F. Geyer, "Sociology of Alienation", *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, ed. Neil J. Smelser, Paul B. Baltes), (Oxford: Elsevier Science Ltd 2004), ss. 388-392.

Erich Fromm, *Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum*, çev. Necla Arat, (İstanbul: Say Kitap, 1981), s. 74.

İnsanın Çevreye, Topluma Ve Kendine Yabancılaşması Sorununu 'Radikal Şeffaflık' Ve 'Sosyal Değer' Kavramları Ile Yeniden Düşünmek." *İ.İ.B. Dergisi - İktisat Fakültesi - Marmara Üniversitesi*, Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F Üniversitesi , 2010, ikf.marmara.edu.tr/yayinlar/iib-dergisi/.

OSMANOĞLU, Ömer. "Hegel'den Marcuse'ye Yabancılaşma Olgusu." *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 3, ser. 2, 2008. 2, dergipark.gov.tr/download/article-file/509808.

ÖZER, Gizem. "Modern Kentte Yabancılaşma: 19. Yüzyıl Paris'i Ve 21. Yüzyıl İstanbul'undan Deneysel Kesitler." *Yüksek Lisans Tezi*, June 2016, polen.itu.edu.tr/bitstream/11527/15958/1/10115921.pdf.